

Wojciech Wereszko

(Uniwersytet Wrocławski)

ORCID: 0000-0002-1899-9719

Język regionalny w Polsce i jego status w kontekście prób nowelizacji ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym

ABSTRACT

Regional language in Poland and its status in the context of attempts to amend the Act on National and Ethnic Minorities and on Regional Language

The aim of this article is to present the issue of regional language and its protection in the context of Polish legislation and the European Charter for Regional or Minority Languages. This topic has recently become more relevant in Poland due to legislative initiatives aimed at expanding the catalogue of languages with the discussed status. Especially in the context of the Silesian ethnolect, the issue of recognition as a regional language arouses strong emotions and leads to disputes in which arguments sometimes do not correspond to the legal reality. Therefore, it is justified and necessary to take a scientific look at the issue of regional language and to attempt to reliably show what legal consequences and obligations on the part of the state are caused by the recognition of such a language.

Słowa kluczowe: język regionalny, ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, Europejska Karta języków regionalnych lub mniejszościowych, język śląski

Wstęp

W ostatnim czasie przedmiotem gorących dyskusji politycznych, prawnych i lingwistycznych stało się ponownie zagadnienie języka regionalnego. Wpływ na to miała przede wszystkim przyjęta wiosną 2024 roku przez Sejm i Senat szeroko komentowana nowelizacja ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym¹, która zakładała nadanie statusu języka

¹ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. 2005 nr 17 poz. 141).

regionalnego etnolektowi śląskiemu² i która „zawetowana” została następnie przez Prezydenta RP w dniu 28 maja 2024 roku³.

Równocześnie jednak nie tylko głośny oraz dzielący społeczeństwo i naukę kasus mowy śląskiej przyczyniły się do podjęcia przez organy państwowe oraz komentatorów problematyki języka regionalnego. W 2024 roku do izby niższej polskiego parlamentu wpłynął bowiem także przygotowany przez sejmową Komisję Mniejszości Narodowych i Etnicznych analogiczny projekt legislacyjny dotyczący uznania za język regionalny mniej znanej lokalnej mowy - języka wilamowskiego⁴.

Tym samym zdaje się, biorąc również pod uwagę wyzwania i problemy z jakimi mierzą się współcześnie w Polsce wszystkie języki regionalne i mniejszościowe, że jest to dobry moment, aby podjąć problematykę statusu języka regionalnego. Głównym założeniem niniejszej pracy jest więc nakreślenie w aktualnym kontekście, w oparciu o analizę polskiego ustawodawstwa, a także Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych, rozumienia pojęcia języka regionalnego, istoty oraz form jego ochrony, a także skutków prawnych jakie niesie za sobą jego oficjalne uznanie. Zdaje się to być niezwykle ważne z perspektywy toczących się wciąż dyskusji wokół etnolektu śląskiego, w których często pojawiają się nieuzasadnione uproszczenia czy argumenty nieodpowiadające prawnej rzeczywistości.

² Autor nie zamierza w niniejszej pracy podejmować próby zdeterminowania status mowy śląskiej z perspektywy językoznawczej. Nie ulega oczywiście wątpliwości, że tak jak mowa ta uznawana jest przez wielu za odrębną od języka polskiego, tak też powszechne jest traktowanie jej jedynie jako dialektu czy też charakterystycznej dla regionu Górnego Śląska gwary lub zespołu gwar. Tym samym status etnolektu bądź języka śląskiego jest przedmiotem sporów i dyskusji, zarówno wśród polityków oraz prawników, jak i oczywiście językoznawców - zob. szerz. P. Litiwn, Ł. Grzesiczak, *Czy śląski to język, gwarą czy dialekt? Sprawdzamy argumenty*, dostęp: https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/czy-slaski-to-jezyk-gwara-czy-dialekt-sprawdzamy-argumenty/ (08.11.2024). W debacie na ten temat nie można również ignorować głosu społeczeństwa i około pół miliona osób, które deklarują przywiązanie do tej mowy i posługiwanie się nią w życiu codziennym. Z perspektywy natomiast czysto prawnej kluczowa w tym kontekście jest kwestia tego czy dana mowa objęta jest ochroną wynikającą z obowiązującego ustawodawstwa i definiowana jest przez nie jako język regionalny lub mniejszościowy. Uzyskanie takiego statusu będzie rodził określone skutki prawne i obowiązki po stronie władz publicznych - niezależnie od tego jak na to zagadnienie patrzą językoznawcy czy przedstawiciele innych nauk. Przedłożony w tym kontekście poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym oraz niektórych innych ustaw dotyczył nadania etnolektowi śląskiemu statusu języka regionalnego oraz poszerzenia składu Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych o przedstawicieli ludności posługujących się tą mową - zob. szerz. druk nr 233 i przebieg procesu legislacyjnego nad nim: <https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/druk.xsp?nr=233> oraz <https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=233> (04.11.2024).

³ Umotywowany wniosek Prezydenta RP Andrzeja Dudy z dnia 28 maja 2024 r. o ponowne rozpatrzenie ustawy z dnia 26 kwietnia 2024 r. o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym oraz niektórych innych ustaw, dostęp: <https://www.prezydent.pl/prawo/zawetowane/weto-do-nowelizacji-ustawy-o-mniejszosciach-narodowych-i-etnicznych-oraz-jezyku-regionalnym,86756> (04.11.2024).

⁴ Komisyjny projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym oraz niektórych innych ustaw, druk nr 321, dostęp: <https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/druk.xsp?nr=321> (04.11.2024).

Pojęcie języków regionalnych oraz specyfika ich ochrony

Język regionalny zdefiniowany i uregulowany został nie tylko w krajowym ustawodawstwie. Jego status oraz odnoszące się do jego ochrony zobowiązania władz publicznych stanowią przedmiot przyjętej w ramach Rady Europy Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych, która stanowi w tym kontekście kluczowy i jedynym zarazem kompleksowy dokument międzynarodowy⁵. Konwencja ta ratyfikowana została do tej pory przez dwadzieścia pięć państw, w tym w 2009 roku przez Polskę⁶, a jej głównym celem jest ochrona i promocja języków regionalnych lub mniejszościowych jako zagrożonego elementu dziedzictwa kulturowego Europy⁷. Na poziomie ogólnym założenia te realizowane mają być przede wszystkim poprzez aktywne wsparcie dla tych języków i podejmowanie przez władze publiczne, w miarę możliwości, pozytywnych działań na rzecz zapewnienia ich używania w edukacji oraz mediach, a także umożliwienie korzystania z nich w administracji i sądownictwie, życiu gospodarczym i społecznym oraz w obszarze kultury⁸.

Co bardzo ważne i determinujące specyfikę Kartę, dokument ten przewiduje niejako dwa poziomy ochrony⁹. Pierwszy z nich jest bardziej ogólny oraz podstawowy i ma zastosowanie do wszystkich języków występujących na terytorium państw-stron i wpisujących się w konwencyjną ich definicję¹⁰. Drugi obejmuje natomiast szereg konkretnych i szczegółowych zobowiązań w różnych obszarach szeroko pojętego życia publicznego, spośród których kraje dokonują wyboru w kontekście poszczególnych języków¹¹. Tym samym Karta pozostawia państwom możliwość dostosowywania

⁵ Europejska Karta języków regionalnych lub mniejszościowych, sporządzona w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r. (Dz.U. 2009 nr 137 poz. 1121). Dalej również jako „Karta”. Warto zwrócić uwagę, że Karta stanowi pośrednio ważny element systemu ochrony mniejszości narodowych Rady Europy - zob. szerz. G. Janusz, *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*, Lublin 2011, s. 420 i nn.

⁶ Zob. <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/signatures-and-ratifications> (06.11.2024).

⁷ Zob. Council of Europe, *Explanatory Report to the European Charter for Regional or Minority Languages*, European Treaty Series - No. 148, pkt 10. Warto w tym miejscu odnotować, że Karta w swoich założeniach chroni języki regionalne i mniejszościowe, a nie mniejszości językowe czy osoby do nich należące. W konsekwencji dokument nie ustanawia ani kolektywnych praw wyżej wspomnianych grup, ani indywidualnych uprawnień ich przedstawicieli. Niewątpliwie jednak realizacja przez państwa zobowiązań przyjętych na mocy Karty będzie wpływać pozytywnie na sytuację osób posługujących się językami regionalnymi lub mniejszościowymi oraz ich prawa. Na temat specyfiki i celów Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych zob. szerz. w tym kontekście Tamże, pkt 11.

⁸ Zob. Tamże, pkt 10 oraz <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/the-objectives-of-the-charter-> (06.11.2024).

⁹ Council of Europe, *The charter: giving regional and minority languages a say*, dostęp: <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/publications>, s. 4.

¹⁰ Art. 2 ust. 1 Karty: „Każda ze Stron zobowiązuje się do stosowania postanowień Części II w odniesieniu do wszystkich języków regionalnych lub mniejszościowych, którymi mówi się na jej terytorium i które odpowiadają definicji, o której mowa w artykule 1.”

¹¹ Art. 2 ust. 2 Karty: „W odniesieniu do każdego języka określonego w czasie ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia, zgodnie z artykułem 3, każda ze Stron zobowiązuje się do stosowania co najmniej trzydziestu pięciu ustępów bądź punktów wybranych spośród postanowień Części III karty, włączając w to co najmniej trzy wybrane z każdego z artykułów 8 i 12 oraz po jednym z każdego z artykułów 9, 10, 11 i 13.”. Na temat natury zobowiązań wynikających z Karty oraz jej charakterystyki zob. szerz. m.in. J. Sobczak, *Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych jako*

form i środków ochrony do konkretnych języków regionalnych lub mniejszościowych i ich sytuacji, statusu oraz potrzeb osób posługujących się nimi.

Przechodząc już natomiast do kwestii definicji języka regionalnego przytoczyć należy art. 1 Karty, zgodnie z którym dla jej celów za “regionalne lub mniejszościowe” uznać należy takie języki, które “są tradycyjnie używane na określonym terytorium państwa przez obywateli tego państwa tworzących grupę mniejszą liczebnie od pozostałej części ludności tego państwa” i “różnią się od oficjalnego języka (języków) tego państwa”. Równocześnie za język regionalny lub mniejszościowy nie można uznać dialektów oficjalnego języka danego państwa ani języków migrantów¹².

Jak zatem widać sama Karta nie rozróżnia zasadniczo języków regionalnych od mniejszościowych, definiując je niejako łącznie i w konsekwencji nie przewidując odrębnych reżimów ich ochrony. Dokument wspiera więc różnorodne języki, których sytuacja demograficzna może znacząco od siebie odbiegać, a które łączy zasadniczo to, że nie stanowią języka większość populacji danego państwa, posługują się nimi pewne grupy autochtoniczne o charakterze regionalnym oraz ich przetrwanie i rozwój są zagrożone¹³.

Tym niemniej w raporcie wyjaśniającym do Karty zwrócono uwagę, że pod pojęciem języków regionalnych, uwzględniając oczywiście definicję nakreśloną w art. 1 dokumentu, rozumieć należy języki używane na ograniczonej czy też niewielkiej części terytorium państwa, na której posługiwać się nimi może jednak większość mieszkańców¹⁴. Równocześnie wskazano, że termin “mniejszościowy” dotyczy języków używanych przez osoby, które nie żyją w zwartych skupiskach na terenie danego kraju lub też którymi posługuje się grupa mieszkańców państwa skoncentrowana na jakiejś części jego terytorium, ale liczebnie mniejsza niż populacja posługująca się językiem większości (państwowym)¹⁵. Tym samym użytkowników tych języków łączyć można niewątpliwie z mniejszościami narodowymi lub etnicznymi, które to grupy cechują się dużą różnorodnością i mogą

instrument integracji międzynarodowej, “Rocznik Integracji Europejskiej”, 3, 2009, s. 40 i nn. oraz Z. Bukowski, *Prawny status języka regionalnego w Polsce na przykładzie języka kaszubskiego*, “Studia z Zakresu Prawa, Administracji i Zarządzania”, 2016, Tom 9, s. 90-99.

¹² Art. 1 Karty: “Dla celów niniejszej karty:

a) “języki regionalne lub mniejszościowe” oznaczają języki, które:

(i) są tradycyjnie używane na określonym terytorium państwa przez obywateli tego państwa tworzących grupę mniejszą liczebnie od pozostałej części ludności tego państwa,

(ii) różnią się od oficjalnego języka (języków) tego państwa,

nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka (języków) tego państwa, ani języków migrantów (...).”

¹³ Zob. Council of Europe, *Explanatory Report ...*, dz. cyt., pkt. 1-2.

¹⁴ “The adjective “regional” denotes languages spoken in a limited part of the territory of a State, within which, moreover, they may be spoken by the majority of the citizens” - Council of Europe, *Explanatory Report ...*, dz. cyt., pkt 18.

¹⁵ “The term “minority” refers to situations in which either the language is spoken by persons who are not concentrated on a specific part of the territory of a State or it is spoken by a group of persons, which, though concentrated on part of the territory of the State, is numerically smaller than the population in this region which speaks the majority language of the State” - Tamże.

tworzyć w danym kraju zwarte skupiska lub być mniej lub bardziej rozproszone po całym jego terytorium¹⁶.

Powyższe rozróżnienie przenieść można także z poziomu mniejszości na płaszczyznę języków regionalnych lub mniejszościowych. Niektóre z nich funkcjonują bowiem na stosunkowo dużych obszarach oraz używane są przez znaczną populację, posiadając tym samym większe możliwości rozwoju bądź przetrwania. Innymi natomiast posługuje się bardzo niewiele osób, na małym terytorium lub w specyficznym kontekście, więc ich potencjał jest bardziej ograniczony¹⁷. Biorąc powyższe pod uwagę specyfika Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych i przyjęta w niej formuła ochrony, dająca państwu pewną elastyczność i możliwość kształtowania zakresu zobowiązań wobec poszczególnych języków występujących na ich terytorium, tworzy w swoich założeniach możliwość doboru najadekwatniejszych, a tym samym potencjalnie najefektywniejszych środków wobec konkretnych języków, które dostosowywane będą do wyzwań z jakimi się one mierzą oraz potrzeb ich użytkowników¹⁸.

Przechodząc już natomiast na poziom prawa krajowego sięgnąć należy w przypadku Polski po przywołaną na wstępie ustawę o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, która reguluje między innymi właśnie sprawy związane z zachowaniem i rozwojem języka regionalnego¹⁹. Akt ten nie tylko odwołuje się do jego pojęcia, ale i definiuje je - przywołując rozumienie nadane mu przez Europejską Kartę języków regionalnych lub mniejszościowych²⁰. Zgodnie więc z jego art. 19 ust. 1 „język regionalny” to w rozumieniu ustawy język, który „jest tradycyjnie używany na terytorium danego państwa przez jego obywateli, którzy stanowią grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa” oraz „różni się od oficjalnego języka tego państwa” i nie stanowi dialektu oficjalnego języka państwa, czyli polskiego, ani języka migrantów²¹.

¹⁶ Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, *The Framework Convention: a key tool to managing diversity through minority rights*, ACFC/56DOC(2016)001, pkt 40.

¹⁷ Council of Europe, *Explanatory Report ...*, dz. cyt., pkt 20.

¹⁸ Podkreślenia wymaga fakt, że Karta wyznaczając, jak już zostało wspomniane, pewne wspólne fundamenty i podstawowe zasady do stosowania wobec wszystkich języków, daje państwom-stronom daleko idącą swobodę w definiowaniu, które z jej szczegółowych postanowień będą miały zastosowanie do poszczególnych języków używanych na ich terytorium. Równocześnie szereg zapisów Karty przewiduje różne mniej lub bardziej rygorystyczne opcje w zakresie sposobu realizacji danego zobowiązania przez władze publiczne wobec określonego języka regionalnego lub mniejszościowego. Taka elastyczność Karty pozwala więc niewątpliwie na uwzględnienie na poziomie krajowym różnic w rzeczywistej sytuacji obejmowanych ochroną języków. Zob. Tamże, pkt. 22-23.

¹⁹ Art. 1 ustawy: „Ustawa reguluje sprawy związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych, zachowaniem i rozwojem języka regionalnego, integracją obywatelską i społeczną osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych, a także sposób realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne oraz określa zadania i kompetencje organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego w zakresie tych spraw”.

²⁰ Niewątpliwie uzasadnia to więc konieczność analizy pojęcia języka regionalnego na gruncie Karty i jej specyfiki - co zostało już w pewnym zakresie uczynione. Równocześnie godnym odnotowania jest w tym kontekście fakt, że odwołanie do Europejskiej Karty języków regionalnych i mniejszościowych w tekście polskiej ustawy nastąpiło zanim Karta została przez Polskę podpisana i ratyfikowana.

²¹ Art. 19 ust. 1 ustawy: „Za język regionalny w rozumieniu ustawy, zgodnie z Europejską Kartą Języków Regionalnych lub Mniejszościowych, uważa się język, który:

Tak jak w przypadku pojęcia mniejszości narodowej oraz etnicznej²², tak też w kontekście języka regionalnego polski ustawodawca sięgnął po niejako dwuelementową definicję. Termin ten został bowiem zdefiniowany w wyżej przywołany ogólny sposób, ale równocześnie ustawa wprost wskazała na jeden konkretny język, który w rozumieniu tego aktu jest językiem regionalnym - język kaszubski²³. Tym samym spełnienie przez jakąś mowę kryteriów wynikających z art. 19 ust. 1 nie jest samo w sobie wystarczające dla uzyskania przez nią statusu języka regionalnego - konieczne jest również wprost uznanie jej, co stanowi zasadniczo decyzję natury politycznej. Analogicznie więc jak w przypadku sposobu zdefiniowania przez ustawodawcę mniejszości narodowej i etnicznej, tak i w kontekście języka regionalnego obowiązujące rozwiązanie jest w pewnej mierze problematyczne, a enumeratywne wyliczenie w przepisach konkretnych języków, obecnie tylko jednego, uznać można za wysoce dyskusyjne²⁴.

Status języka regionalnego i skutki prawne jego uznania na gruncie polskiego ustawodawstwa

W celu zdefiniowania statusu języka regionalnego w polskim porządku prawnym odnieść należy się przede wszystkim do ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Potwierdza to niejako oświadczenie rządowe w sprawie mocy obowiązującej Europejskiej Karty języków regionalnych i mniejszościowych, w którym stwierdzono, że Polska zamierza stosować Kartę zgodnie z postanowieniami krajowej ustawy²⁵. Równocześnie w dokumencie tym potwierdzono, że jako język regionalny traktowany jest jedynie kaszubski²⁶. Pomimo, że dalsza

1) jest tradycyjnie używany na terytorium danego państwa przez jego obywateli, którzy stanowią grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa;

2) różni się od oficjalnego języka tego państwa; nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka państwa, ani języków migrantów”.

²² Art. 2 ustawy: “1. Mniejszością narodową, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej; 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; 6) utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

2. Za mniejszości narodowe uznaje się następujące mniejszości: 1) białoruską; 2) czeską; 3) litewską; 4) niemiecką; 5) ormiańską; 6) rosyjską; 7) słowacką; 8) ukraińską; 9) żydowską.

3. Mniejszością etniczną, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej; 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; 6) nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

4. Za mniejszości etniczne uznaje się następujące mniejszości: 1) karaïmską; 2) łemkowską; 3) romską; 4) tatarską”.

²³ Art. 19 ust. 2 ustawy.

²⁴ M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komenatrz art. 1-86*, Warszawa 2016, s. 894.

²⁵ Zob. oświadczenie rządowe z dnia 22 maja 2009 r. w sprawie mocy obowiązującej Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych, sporządzonej w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r., (Dz.U. 2009 nr 137 poz. 1122).

²⁶ W oświadczeniu rządu wskazano, że Polska uznaje za języki regionalne lub mniejszościowe w rozumieniu Karty języki: białoruski, czeski, hebrajski, jidysz, karaïmski, kaszubski, litewski, łemkowski, niemiecki, ormiański, romski, rosyjski, słowacki, tatarski, ukraiński. Jak już zostało wskazane, jedynie kaszubski zdefiniowany został za język regionalny.

analiza obejmie więc zasadniczo regulację krajową, to podkreślić należy, że Polska przyjęła na siebie w stosunku do wszystkich języków regionalnych lub mniejszościowych, a więc i kaszubskiego, zobowiązania wynikających z Części II Karty²⁷, jak i z szeregu wybranych postanowień Części III tego dokumentu²⁸.

Przechodząc już więc do ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, zwrócić należy w pierwszej kolejności uwagę, że język regionalny ma w jej świetle zasadniczo taki sam status jak języki uznanych na gruncie tego aktu mniejszości narodowych i etnicznych²⁹. Tym samym osoby posługujące się nim mają prawo do używania oraz pisowni swoich imion i nazwisk zgodnie z zasadami pisowni swojego języka³⁰, swobodnego posługiwania się językiem regionalnym w życiu prywatnym i publicznie³¹, rozpowszechniania, wymiany oraz zamieszczania informacji w swoim języku³², a także do nauki jego lub w nim³³.

Język regionalny na określonych warunkach może być używany przed organami gminy obok języka urzędowego jako język pomocniczy³⁴. Dotyczy to gmin, w których liczba osób posługujących się tym językiem jest nie mniejsza niż 20% ogólnej liczby jej mieszkańców i które to jednostki samorządu terytorialnego wpisane zostały do Urzędowego Rejestru Gmin, w których używany jest język pomocniczy³⁵. W konsekwencji osoby mówiące językiem regionalnym, a więc w obecnym stanie prawnym mową kaszubską, będą mogły w danych gminach zwracać się do ich organów w tym

Pozostałe wyżej wskazane mowy uznano natomiast za języki mniejszości narodowych albo etnicznych, które uzyskały status mniejszości na gruncie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym – zob. Tamże.

²⁷ Są to zobowiązania w odniesieniu do wszystkich języków regionalnych lub mniejszościowych, którymi mówi się na terytorium państwa-strony i które odpowiadają definicji zawartej w Karcie. Obejmują m.in. obowiązek oparcia polityki, ustawodawstwa i praktyki na uznaniu języków regionalnych lub mniejszościowych za wyraz bogactwa kulturowego, potrzebie podjęcia zdecydowanego działania promującego je w celu ich ochrony czy zapewnianiu odpowiednich form i środków nauczania oraz uczenia się języków regionalnych lub mniejszościowych na wszystkich stosownych poziomach, a także zobowiązanie do wyeliminowania każdego nieuzasadnionego zróżnicowania, wyłączenia, ograniczenia lub preferencji dotyczącej stosowania języka regionalnego, których celem jest zniechęcenie do niego lub zagrożenie dla jego zachowania lub rozwoju – zob. art. 7 Karty.

²⁸ Polska zobowiązała się stosować wobec wszystkich uznanych języków regionalnych i mniejszościowych następujące postanowienia Części III Karty: art. 8 ust. 1 pkt a (i), b (i), c (i), d (iii), e (ii), g, h oraz i, art. 8 ust. 2, art. 9 ust. 2 pkt a, art. 10 ust. 2 pkt b i g, art. 10 ust. 5, art. 11 ust. 1 pkt a (ii), (iii), b (ii), c (ii), d, e (i), f (ii) i g, art. 11 ust. 2 i 3, art. 12 ust. 1 pkt a, b, c, d, e, f, i g, art. 12 ust. 2 i 3, art. 13 ust. 1 pkt b, c i d, art. 13 ust. 2 pkt b, a także art. 14 pkt a i b.

²⁹ Ustawa wskazuje, że szereg przepisów dotyczących używania języka mniejszości, nauki tego języka oraz w tym języku, a także podejmowania przez władze publiczne środków wspierających jego zachowanie i rozwój stosuje się odpowiednio wobec języka regionalnego - zob. art. 19 ust. 2 oraz art. 20 ustawy.

³⁰ Art. 7 ust. 1 w zw. z art. 19 ust. 2 ustawy.

³¹ Art. 8 pkt 1 w zw. z art. 19 ust. 2.

³² Art. 8 pkt 2 i 3 w zw. z art. 19 ust. 2.

³³ Art. 8 pkt 4 w zw. z art. 19 ust. 2.

³⁴ Zob. art. 9-11 w zw. z art. 19 ust. 2 ustawy.

³⁵ Zob. art. 9 ust. 2 w zw. z art. 19 ust. 2 ustawy. Wpisu do wspomnianego rejestru dokonuje minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych na podstawie wniosku rady gminy - na temat procedury i szczegółowych wymogów w tym zakresie zob. art. 10, a także art. 11 ustawy. Odnotować warto, że zgodnie z wykazem Urzędowego Rejestru Gmin, w których jest używany język pomocniczy (stan na 16.04.2021), język regionalny (kaszubski) posiada oficjalnie ten status w pięciu gminach - zob. <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/urzedowy-rejestr-gmin-w-ktorych-jest-uzywany-jezyk-pomocniczy2> (10.11.2024).

języku w formie pisemnej lub ustnej oraz miały prawo uzyskiwania, na wyraźny wniosek, odpowiedzi w nim³⁶.

Kolejnym „przywilejem” języka regionalnego, a zarazem tym najbardziej widocznym i posiadającym duże znaczenie symboliczne, jest możliwość używania dodatkowych tradycyjnych nazw miejscowości, obiektów fizjograficznych oraz ulic w tym języku³⁷. Tak jak w przypadku uzyskania statusu języka pomocniczego, tak też i w tym kontekście konieczne jest spełnienie pewnych ustawowo określonych wymogów i zasad, a także zainicjowanie i przeprowadzenie stosownych postępowań administracyjnych³⁸. Odnotować przede wszystkim należy, że omawiane dodatkowe nazwy w języku regionalnym mogą być używane jedynie na obszarze gmin wpisanych do prowadzonego przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości³⁹. Wprowadzone mogą zostać one na terenie całej gminy lub w poszczególnych jej miejscowościach⁴⁰, a wpisu do wyżej wspomnianego rejestru dokonuje się na wniosek rady gminy jeśli liczba mieszkańców gminy posługujących się językiem regionalnym jest nie mniejsza niż 20% ogólnej liczby mieszkańców tej gminy lub, w przypadku miejscowości zamieszkaanej, gdy za ustaleniem dodatkowej nazwy miejscowości w języku regionalnym opowiedziała się w konsultacjach przeprowadzonych w trybie określonym w ustawie o samorządzie gminnym ponad połowa mieszkańców tej miejscowości biorących udział w konsultacjach⁴¹.

Poza nakreślonymi wyżej uprawnieniami w zakresie używania języka regionalnego osoby posługujące się nim, a więc językiem kaszubskim, podobnie jak przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych mają prawo do nauki swojego języka lub też w tym języku - na zasadach i w trybie określonych w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty⁴². Nie wchodząc w tym miejscu w nadmierne szczegóły⁴³ odnotować warto, że zgodnie z przywołaną wyżej ustawą szkoły i placówki publiczne mają umożliwić uczniom „podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury”⁴⁴.

³⁶ Art. 9 ust. 3 w zw. z art. 19 ust. 2 ustawy. Na temat zasad używania języka pomocniczego przed organami gminy zob. także art. 9 ust. 4-7.

³⁷ Art. 12 ust. 1 w zw. z art. 19 ust. 2 ustawy.

³⁸ Zob. art. 12-13 ustawy.

³⁹ Art. 12 ust. 2 w zw. z art. 19 ust. 2. Odnotować warto, że zgodnie z tym rejestrem (stan na 19.01.2024) dodatkowe nazwy w języku regionalnym (kaszubskim) stosowane są w przypadku ponad ośmiuset miejscowości - zob. <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/rejestr-gmin-na-ktorych-obszarze-sa-uzywane-nazwy-w-jezyku-mniejszosci2> (10.11.2024).

⁴⁰ Art. 12 ust. 4 ustawy.

⁴¹ Równocześnie dany wniosek rady gminy uzyskać musi pozytywną opinię Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych - zob. art. 12 ust. 7 w zw. z art. 19 ust. 2 ustawy.

⁴² Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425. Zob. art. 20 ust. 1 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.

⁴³ Szerz. zob. m.in. komentarz do art. 13 ustawy o systemie oświaty [w:] A. Piszko, *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Warszawa 2018.

⁴⁴ Art. 13 ust. 1 ustawy o systemie oświaty.

Warunki i sposób wykonywania zadań w tym zakresie przez te instytucje określone zostały w drodze rozporządzenia przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania⁴⁵, który został ponadto ustawowo zobowiązany do podjęcia działań w celu popularyzacji wiedzy o historii, kulturze i języku społeczności posługującej się językiem regionalnym⁴⁶.

Kończąc już analizę statusu języka regionalnego i skutków, jakie dla państwa oraz społeczności posługującej się tym językiem wynikają z oficjalnego jego uznania i ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, zwrócić należy jeszcze uwagę, że zgodnie z art. 20 ust. 2 tego aktu organy władzy publicznej zobowiązane są podejmować odpowiednie środki w celu wspierania działalności zmierzającej do zachowania i rozwoju języka regionalnego. Mogą one przybierać postać dotacji celowych lub podmiotowych z budżetu państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego na działalność instytucji kulturalnych, wydawanie książek i czasopism w języku regionalnym, wspieranie programów telewizyjnych oraz audycji radiowych realizowanych przez społeczności posługujące się językiem regionalnym czy też propagowanie wiedzy na ich temat oraz edukację dzieci i młodzieży⁴⁷.

Równocześnie odnotować należy jeszcze fakt utworzenia na mocy omawianej ustawy Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych⁴⁸. Zgodnie z art. 23 ust. 1 ustawy jest to organ opiniodawczo-doradczy Prezesa Rady Ministrów, w którym zasiada także dwóch przedstawicieli społeczności posługującej się językiem regionalnym (kaszubskim)⁴⁹ i do którego zadań należy między innymi opiniowanie aktów prawnych dotyczących mniejszości oraz języka regionalnego, programów służących tworzeniu warunków sprzyjających jego zachowaniu i rozwojowi czy też wysokości i zasad podziału środków publicznych przeznaczanych na ten cel⁵⁰. Tym samym Komisja stanowić może istotną platformę konsultacyjną oraz ciało, dzięki któremu głos mniejszości i społeczności posługujących się językiem regionalnym jest słyszalny oraz uwzględniany w kreowaniu polityk i regulacji wpływających na sytuację, a także prawa tych grup i ich członków.

⁴⁵ Podstawę do wydania rozporządzenia w tym zakresie stanowi art. 13 ust. 3 ustawy o systemie oświaty. Na jego podstawie opublikowano, kilkakrotnie już zmieniane, Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym (Dz.U. 2023 poz. 2737). Zob. szerz. A. Piszko, dz. cyt.

⁴⁶ Art. 13 ust. 7.

⁴⁷ Zob. art. 18 ust. 2, 3, 3a i 5 w zw. z art. 20 ust. 2 i 3 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.

⁴⁸ Status Komisji Wspólnej, jej zadania, skład oraz kwestie proceduralne uregulowane są w art. 23-30 ustawy.

⁴⁹ W skład Komisji, poza przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, wchodzi także reprezentanci szeregu organów administracji rządowej i instytucji publicznych – zob. art. 24 ustawy.

⁵⁰ Art. 23 ust. 2. Na temat celów i zadań Komisji Wspólnej zob. szerz. O. Hałub, *Cele i zadania Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych*, [w:] *Aktualne problemy ochrony wolności i praw mniejszości w Polsce i na świecie*, J. Banach-Gutierrez, M. Jabłoński (red.), Wrocław 2017.

W praktyce jednak pojawiają się powtarzające się zastrzeżenia co do funkcjonowania Komisji⁵¹, a także problemy dotyczące rzeczywistych i odpowiednich konsultacji oraz dialogu administracji publicznej z przedstawicielami osób posługujących się językami regionalnymi lub mniejszościowymi⁵². Jak zwrócił uwagę w swoim ostatnim raporcie dotyczącym Polski powołany na mocy Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych niezależny Komitet ekspertów⁵³, Komisji Wspólnej nie można dłużej uważać za organ doradczy dla władz we wszystkich kwestiach dotyczących języków regionalnych lub mniejszościowych, a potrzeby społeczności posługujących się nimi nie są brane pod uwagę przy opracowywaniu polityk dotyczących tych języków⁵⁴. Zobowiązanie Polski w tym zakresie wynika natomiast z art. 7 ust. 4 Karty⁵⁵.

Uwagi końcowe i wyzwania stojące przed Polską w kontekście języka regionalnego

Jak pokazują poczynione analizy, dzięki nadaniu językowi statusu języka regionalnego zyskuje on szereg narzędzi ochrony, a osoby należące do posługujących się nim społeczności pewne istotne uprawnienia - w tym przede wszystkim w obszarze edukacji i oświaty. Równocześnie jednak, jak sugerują eksperci z przywołanego Komitetu, pomimo, że polskie ustawodawstwo zapewnia ramy do używania języków regionalnych i mniejszościowych w różnych obszarach, to odnotować można niewielkie postępy we wdrażaniu w Polsce postanowień Karty oraz w kontekście sytuacji tych języków⁵⁶. Są one używane w administracji rzadko, nauczanie w nich pozostaje wyjątkiem, a regułą jest raczej traktowanie ich wyłącznie jako jednego z przedmiotów szkolnych⁵⁷. Na poziomie ogólnym Komitet zwraca także uwagę, że dla zapewnienia odpowiedniej ochrony i promocji języków regionalnych lub mniejszościowych niezbędne jest bardziej proaktywne i ustrukturyzowane podejście władz publicznych⁵⁸.

⁵¹ Zob. Komitet Doradczy ds. Konwencji Ramowej o ochronie mniejszości narodowych, *Czwarta opinia w sprawie Polski - przyjęta w dniu 6 listopada 2019 r.*, ACFC/OP/IV(2019)003, pkt. 166-169.

⁵² Zob. Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages, *Fourth evaluation report on Poland. Adopted on 14 June 2023*, MIN-LANG (2023)11, pkt. 28-31.

⁵³ Komitet ekspertów jest odpowiedzialny za realizację mechanizmu kontrolnego przewidzianego w Karcie. Jego rolą jest badanie rzeczywistej sytuacji języków regionalnych lub mniejszościowych w każdym państwie-stronie Karty i składanie Komitetowi Ministrów Rady Europy sprawozdania z oceny przestrzegania przez poszczególne kraje zobowiązań, które przyjęły na siebie wraz z ratyfikacją Karty. Na temat Komitetu i jego roli zob. szerz. <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/committee-of-experts> (10.11.2024) oraz art. 15-17 Karty.

⁵⁴ Tamże, pkt 31.

⁵⁵ Art. 7 ust. 4 Karty: „Przy określaniu swojej polityki wobec języków regionalnych lub mniejszościowych Strony będą uwzględniały potrzeby i życzenia wyrażane przez grupy korzystające z tych języków. Zachęca się Strony do tworzenia organizacji, jeśli to konieczne, w celu doradzania władzom we wszystkich sprawach związanych z językami regionalnymi lub mniejszościowymi”.

⁵⁶ Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages, dz. cyt., s. 5.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże.

Jak już zostało natomiast kilkakrotnie podkreślone, w obecnym stanie prawnym status języka regionalnego posiada w Polsce jedynie język kaszubski. Używanie go w ostatnim spisie powszechnym z 2021 roku zadeklarowało niespełna dziewięćdziesiąt tysięcy osób⁵⁹, co stanowi spadek o prawie dwadzieścia tysięcy w stosunku do poprzedniego badania⁶⁰. Równocześnie uczyło się go w roku szkolnym 2023/2024 ponad dwadzieścia trzy tysiące uczniów i uczennic⁶¹. Społeczność kaszubska prężnie organizuje się wokół swojej tożsamości oraz rozwija działalność kulturalną, a władze publiczne niewątpliwie wspierają zachowanie i rozwój tej mowy oraz jej promocję w różnych obszarach⁶².

Równocześnie jednak odnotować trzeba, że Komitet ekspertów dostrzega na wielu obszarach brak wywiązywania się przez Polskę z przyjętych na mocy Kart zobowiązań oraz potrzebę podjęcia szeregu działań, w tym natychmiastowych, w celu poprawy sytuacji języka kaszubskiego⁶³. Wspomnieć w tym miejscu można chociażby o konieczności zwiększenia dostępności edukacji w języku regionalnym, podjęcia środków na rzecz umożliwienia używania języka kaszubskiego we wszystkich jednostkach samorządu terytorialnego, w których tradycyjnie występuje wystarczająca liczba użytkowników tego języka (niezależnie od ustawowo wymaganego progu 20%) czy też o rekomendacji w zakresie utworzenia publicznej stacji radiowej i telewizyjnej nadającej w języku kaszubskim⁶⁴. Powyższe pokazuje, że jest jeszcze w Polsce wiele do zrobienia w kontekście języka regionalnego, ale i języków mniejszości.

⁵⁹ Dokładnie 89 198 osób. Zob. tablice z ostatecznymi danymi Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021 w zakresie przynależności narodowo-etnicznej, języka używanego w domu oraz przynależności do wyznania religijnego, dostęp: <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/tablice-z-ostatecznymi-danymi-w-zakresie-przynaleznosci-narodowo-etnicznej-jezyka-uzywanego-w-domu-oraz-przynaleznosci-do-wyznania-religijnego,10,1.html> (10.11.2024).

⁶⁰ W 2011 roku posługiwanie się językiem kaszubskim zadeklarowało 108,1 tys. osób - zob. struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski - NSP 2011, dostęp: <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/> (11.11.2024).

⁶¹ *Liczba uczniów uczących się języków mniejszości narodowych, etnicznych i języka regionalnego w podziale na język nauczania, typ szkoły i województwa w roku szkolnym 2023/2024*, dostęp: <https://dane.gov.pl/pl/dataset/276/resource/57365/table> (11.11.2024).

⁶² Zob. m.in. <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/jezyk-kaszubski> oraz *IV Raport dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych*, Warszawa 2022, dostęp: [https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%2228993157%22:\[15\]}](https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%2228993157%22:[15]}) (11.11.2024).

⁶³ Zob. Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages, dz. cyt., s. 44-47.

⁶⁴ Zob. Tamże, s. 47 - "Recommendations for immediate action:

- a. Make education in Kashub available at pre-school, primary and secondary levels, including by providing adequate teacher training and textbooks.
 - b. Take concrete measures to implement the ratified provisions of Article 10 regarding Kashub in all those local and regional administrative units where the speakers are traditionally present in sufficient numbers, irrespective of the 20% threshold.
 - c. Take concrete measures to facilitate the creation of one public radio station and one public television channel in Kashub covering the territories in which Kashub is spoken.
 - d. Draw up, in co-operation with the speakers, an action plan on the implementation of the Charter for Kashub.
- II. Further recommendations
- e. Ensure that the needs and wishes of the Kashub speakers are taken into account in all matters concerning Kashub, including by providing a continued dialogue and an effective and meaningful consultation within the Joint Commission.

Należy więc zwrócić uwagę, że z podobnymi wyzwaniem przyjąć się może mierzyć władzom publicznym w przypadku uznania kolejnych języków regionalnych. Jak już zostało wskazane na wstępie, szerokim echem odbiło się historyczne przyjęcie przez Sejm i Senat wiosną 2024 roku ustawy nadającej status języka regionalnego językowi śląskiemu⁶⁵. W przypadku tego etnolektu, poza powracającymi debatami natury politycznej, od lat toczą się również spory pomiędzy językoznawcami. Dyskusje na ten temat często pełne są emocji⁶⁶ i w dużej mierze nieuzasadnionych, między innymi w świetle poczynionych analiz, obaw związanych z separatyzmem czy dezintegracją polskiego państwa i tożsamości narodowej, do której miałyby rzekomo dojść w konsekwencji nadania mowie śląskiej statusu języka regionalnego⁶⁷.

Odnosić natomiast należy, że niewątpliwie w ostatnich latach nastąpił rozwój inicjatyw poświęconych kulturze i mowie śląskiej, która poddana została ponadto procesom standaryzacyjnym i kodyfikacyjnym⁶⁸. Równocześnie prawie pół miliona mieszkańców Polski deklaruje posługiwanie się na co dzień językiem śląskim⁶⁹. Są to więc poważne argumenty na rzecz objęcia ochroną etnolektu śląskiego, do którego przywiązanie deklaruje tak dużo mieszkańców kraju. Dostrzega to również Komitet ekspertów, zachęcając władze i przedstawicieli śląskiej społeczności do kontynuowania dialogu w sprawie objęcia ich mowy ochroną wynikającą z Karty⁷⁰.

Na koniec podkreślić należy, że decyzja o uznaniu za język regionalny jest zasadniczo rozstrzygnięciem natury politycznej. To polski ustawodawca decyduje jaka mowa otrzymuje ten status i związane z nim przywileje, a kwestie czysto językowe czy lingwistyczne mogą w praktyce zejść na dalszy plan. Także Europejska Karta języków regionalnych lub mniejszościowych nie definiuje tego czym jest “język” lub “dialekt” i zostawia państwom decyzję co do tego, jakie języki zechcą objąć one ochroną. Tym samym, niezależnie od tego jak od strony językoznawczej postrzegana będzie mowa śląska, to z perspektywy prawnej objęcie jej ochroną w reżimie ustawy

f. Facilitate the broadcasting of private television programmes in Kashub on a regular basis.

g. Facilitate the creation of one weekly or daily newspaper in Kashub.

h. Ensure the long-term sustainable funding for the cultural activities and institutions of the Kashub speakers.

i. Encourage/facilitate the use of Kashub in economic and social life”.

⁶⁵ Warto odnotować, że nie była to pierwsza próba ustawowego uznania języka śląskiego za język regionalny lub mniejszościowy - zob. <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/czy-donald-tusk-staral-sie-o-uznanie-jezyka-slaskiego-za-jezyk-regionalny/> (12.11.2024).

⁶⁶ Zob. m.in. <https://www.rp.pl/prawo-dla-ciebie/art40027551-w-sejmie-burzliwa-debata-nad-jezykiem-slaskim-czy-bedzie-jezykiem-regionalnym> (13.11.2024).

⁶⁷ Zob. P. Litiwn, Ł. Grzesiczak, dz. cyt., Z. Przybyłka, *Śląski język regionalny Polsce nie zaszkodzi. A Śląskowi może pomóc*, dostęp: <https://klubjagiellonski.pl/2024/05/14/slaski-jezyk-regionalny-polsce-nie-zaszkodzi-a-slaskowi-moze-pomoze/> (12.11.2024), a także umotywowany wniosek Prezydenta RP Andrzeja Dudy z dnia 28 maja 2024 r.

⁶⁸ Zob. P. Litiwn, Ł. Grzesiczak, dz. cyt.

⁶⁹ Dokładnie 467 165 osób - zob. tablice z ostatecznymi danymi Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021. Jest to jednak spadek w stosunku do spisu z 2011 roku, kiedy jako język kontaktów domowych wskazało śląski prawie 530 tys. mieszkańców - zob. struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski - NSP 2011.

⁷⁰ Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages, dz. cyt., s. 11.

o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym jest niewątpliwie możliwe, a nawet wręcz pożądane.

Podobne uwagi końcowe sformułować można także wobec języka czy też etnolektu wilamowskiego, w przypadku, którego postulat oficjalnego uznania również jest żywy i obecny w debacie publicznej, a którego status z perspektyw lingwistycznej jest przedmiotem dyskusji⁷¹. Zasadnicza różnica polega jednak na tym, że mową tą, związaną z rodziną języków germańskich i używaną wyspowo w Wilamowicach koło Bielska-Białej, zgodnie z ostatnim spisem posługuje się w życiu codziennym jedynie dziesięć osób⁷². Stawia to ją w stan poważnego zagrożenia i wymagać będzie, w przypadku uznania za język regionalny, podjęcia adekwatnych środków, które szczerze powinny być na miarę języka o tak trudnej i specyficznej sytuacji. Dostrzec w tym kontekście można chociażby potencjalne wyzwania dla władz publicznych związane z wprowadzeniem nauczania tego języka w szkołach czy też zapewnianiem jego obecności w mediach publicznych.

Bibliografia

Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities,
The Framework Convention: a key tool to managing diversity through minority rights,
ACFC/56DOC(2016)001.

Banach-Gutierrez J., Jabłoński M. (red.), *Aktualne problemy ochrony wolności i praw mniejszości w Polsce i na świecie*, Wrocław 2017.

Bukowski Z., *Prawny status języka regionalnego w Polsce na przykładzie języka kaszubskiego*,
"Studia z Zakresu Prawa, Administracji i Zarządzania", 2016, Tom 9.

Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages, *Fourth evaluation report on Poland. Adopted on 14 June 2023*, MIN-LANG (2023)11.

Council of Europe, *Explanatory Report to the European Charter for Regional or Minority Languages*, European Treaty Series - No. 148.

Council of Europe, *The Charter: giving regional and minority languages a say*,
<https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/publications>.

Europejska Karta języków regionalnych lub mniejszościowych, sporządzona w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r., Dz.U. 2009 nr 137 poz. 1121.

IV Raport dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską

⁷¹ Zob. H. Synowiec, *Etnolekt wilamowski*, dostęp: <https://rjp.pan.pl/dzialano-rady-w-zwizku-z-ustaw-o-zyku-polskim?view=article&id=2030:etnolekt-wilamowski&catid=48> (13.11.2024) oraz uzasadnienie projektu ustawy zakładającej uznanie tej mowy za język regionalny (druk nr 321).

⁷² Zob. tablice z ostatecznymi danymi Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021.

postanowień Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych,
Warszawa 2022.

Janusz G., *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*, Lublin 2011.

Komisijny projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym oraz niektórych innych ustaw, druk nr 321.

Komitet Doradczy ds. Konwencji Ramowej o ochronie mniejszości narodowych, *Czwarta opinia w sprawie Polski - przyjęta w dniu 6 listopada 2019 r.*, ACFC/OP/IV(2019)003.

Litiwn P., Grzesiczak Ł., *Czy śląski to język, gwara czy dialekt? Sprawdzamy argumenty*,
https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/czy-slaski-to-jezyk-gwara-czy-dialekt-sprawdzamy-argumenty/.

Oświadczenie rządowe z dnia 22 maja 2009 r. w sprawie mocy obowiązującej Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych, sporządzonej w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r., Dz.U. 2009 nr 137 poz. 1122.

Piszko A., *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Warszawa 2018.

Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym oraz niektórych innych ustaw, druk nr 233.

Przybyłka Z., *Śląski język regionalny Polsce nie zaszkodzi. A Śląskowi może pomoże*,
<https://klubjagiellonski.pl/2024/05/14/slaski-jezyk-regionalny-polsce-nie-zaszkodzi-a-slaskowi-moze-pomoze/>.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, Dz.U. 2023 poz. 2737.

Safjan M., Bosek L. (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz art. 1-86*, Warszawa 2016.

Sobczak J., *Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych jako instrument integracji międzynarodowej*, "Rocznik Integracji Europejskiej", 3, 2009.

Synowiec H., *Etnolekt wilamowski*, <https://rjp.pan.pl/dzialalno-rady-w-zwizku-z-ustaw-o-jezyku-polskim?view=article&id=2030:etnolekt-wilamowski&catid=48>.

Umotywowany wniosek Prezydenta RP Andrzeja Dudy z dnia 28 maja 2024 r. o ponowne rozpatrzenie ustawy z dnia 26 kwietnia 2024 r. o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym oraz niektórych innych ustaw,
<https://www.prezydent.pl/prawo/zawetowane/weto-do-nowelizacji-ustawy-o->

mniejszościach-narodowych-i-etnicznych-oraz-jezyku-regionalnym,86756.

Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, Dz.U. 2005 nr 17 poz. 141.

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425.

ABSTRAKT

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie problematyki języka regionalnego oraz jego ochrony na gruncie polskiego ustawodawstwa oraz Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych. Tematyka ta zyskała w Polsce w ostatnim czasie na aktualności za sprawą inicjatyw legislacyjnych zmierzających do poszerzenia katalogu języków posiadających omawiany status. Zwłaszcza w kontekście etnolektu śląskiego kwestia uznania za język regionalny budzi duże emocje i prowadzi do sporów, w których padają niekiedy argumenty nieodpowiadające rzeczywistości prawnej. Tym samym uzasadnione i potrzebne jest naukowe spojrzenie na problematykę języka regionalnego oraz podjęcie próby rzetelnego ukazania jakie skutki prawne i obowiązki po stronie państwa rodzi uznanie określonej mowy za tenże język.

e-mail: wojciech.wereszko@uwr.edu.pl